

*Гаврилюк А. М.,
кандидат наук з державного управління, доцент
Київського національного університету культури і мистецтв*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ

Стаття присвячена характеристиці існуючих інноваційних впроваджень у туристичній індустрії України, дослідженню проблем, що мають місце в її інноваційному розвитку та необхідності державної підтримки інноваційних процесів у туризмі.

Ключові слова: державна інноваційна політика, інноваційна діяльність, туризм, кластер, міжрегіональне співробітництво.

Статья посвящена характеристике существующих инновационных практик в туристической индустрии Украины, исследованию проблем, которые препятствуют ее инновационному развитию и необходимости государственной поддержки инновационных процессов в туризме.

Ключевые слова: государственная инновационная политика, инновационная деятельность, туризм, кластер, межрегиональное сотрудничество.

The article is devoted to the definition of existing innovative implementations in tourism industry of Ukraine, research the problems of the innovative development of tourism in Ukraine and the necessary measures of the government support of innovation processes in tourism.

Key words: the state innovation policy, innovation, tourism, cluster, inter-regional cooperation.

Сучасний стан розвитку суспільних і виробничих відносин в Україні є свідченням активної розбудови інформаційного суспільства, яке вимагає розробки та застосування нових парадигм соціально-економічного зростання. До розв'язання таких надважливих завдань в умовах сьогодення задіяні всі сфери національної системи господарювання, серед яких вітчизняна туристична індустрія.

Це, певною мірою, веде до активізації нових моделей конкурентоспроможності, які вибудовуються на принципах наукомісткості, інформаційності, інноваційності, комунікативності, маркетингу тощо та необхідності посилення ролі держави в економічному забезпеченні їх впровадження. Такий комплексний підхід до їх застосування вимагає ґрунтовних наукових розвідок та підтверджує актуальність дослідження.

Інновації в туризмі – різноманітні організаційно-управлінські нововведення, що полягають у цілеспрямованих змінах у діяльності підприємств, організацій та установ туристичної індустрії. До них відноситься правове забезпечення туристичних проєктів,

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

організація нових видів туристичної діяльності, створення кардинально нових туристичних продуктів й товарів для подорожей, маркетингове та комунікаційне забезпечення туристичного попиту та ін.

Конкурентоспроможність підприємств туристичної індустрії стає основною ознакою розвитку інновацій у туризмі, що спрямовуються на якісне покращання туристичного сервісу. В таких умовах значна роль відводиться регіональній конкурентоспроможності, яка фактично в Україні вирізняється через створення активних туристичних дестинацій та кластерів. Значною мірою це зумовлено перетворенням регіонів (або інших локальних утворень) на самостійних гравців світового ринку зі значною кількістю невиявлених, нереалізованих туристичних резервів та можливостей. Тому розробка та впровадження нововведень потребує об'єднання зусиль різних рівнів економічних і соціальних систем та залучення до інноваційного розвитку туристичної індустрії всіх рівнів державного й муніципального управління.

Висвітленням питань ролі держави в інноваційних процесах, вирішенням проблем, що виникають у процесі інноваційних впроваджень, присвячені дослідження С.О. Білої, М.В. Гамана, Я.А. Жаліла, А.В. Мерзляк, В.М. Огаренка та ін. Проблеми інноваційного розвитку туристичної індустрії розглянуті в працях В.І. Азара, В.А. Квартальнова, О.О. Любіцевої, В.С. Новікова, В.К. Федорченка, І.М. Школи та ін.

З метою підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців туристичного бізнесу до розробки та реалізації нововведень у практику туристичної діяльності на кафедрі міжнародного туризму КНУКіМ на належному організаційному та науково-методичному рівні викладаються такі дисципліни: «Інновації в туризмі», «Менеджмент (комунікативний менеджмент)», «Управління розвитком туризму» та ін.

Незважаючи на велику увагу до проблем розвитку державної інноваційної політики з боку вчених, існують невирішені завдання, які стримують темпи економічного зростання туристичної індустрії. Відсутні дослідження політико-економічної сторони інноваційної політики, теоретичне обґрунтування й практична реалізація державної інноваційної політики не відповідають сучасному етапу конкурентної боротьби, недостатньо досліджено роль стратегічного підходу в державній інноваційній політиці в цілому та в туризмі, зокрема, досі не виокремлено системного підходу до побудови ринково-орієнтованих інфраструктурних комплексів.

Метою статті є дослідження існуючих інноваційних практик у туристичній індустрії, виокремлення проблем, що перешкоджають її інноваційному розвитку, та напрацювання необхідних заходів державної підтримки інноваційних процесів у туризмі.

Аналіз стану вітчизняного туристичного ринку свідчить про те, що запровадження інновацій у туристичній індустрії України перебуває лише на початковій стадії. Збільшення потоків внутрішнього та в'їзного туризму нині уповільнюється через низку негативних чинників, до яких належать: недостатній розвиток туристичної інфраструктури; невідповідність нормативно-правової бази міжнародним стандартам; обмеженість асортименту запропонованих послуг; відсутність комплексного стратегічного розвитку країни як перспективної туристичної дестинації; недосконалість маркетингових засобів просування туристичних продуктів як в Україні, так і за кордоном та ін.

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

Зазначені проблеми неможливо вирішити без державної підтримки. Тому в сучасних умовах першочергового вирішення потребують такі завдання: створення ефективних умов для роботи туристичних підприємств, установ та організацій, що, у свою чергу, потребує: розробки й впровадження прогресивних методів і стандартів туристичного обслуговування; розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній індустрії; підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; зміцнення матеріально-технічної бази туризму; модернізації туристичної інфраструктури; вдосконалення інформаційно-комунікативного та рекламного супроводу туристичної діяльності; покращення професійної підготовки фахівців з туризму; розширення міжнародної співпраці; підвищення туристичного іміджу держави; впровадження ефективних інноваційних практик.

Стимулюючий вплив на інноваційні процеси в туризмі мають різноманітні чинники, серед яких: нові напрями розвитку науки й техніки, поява новітніх технологій; економічна й політична стабільність; нововведення, здійснювані міжнародними організаціями; одержання нових знань про туристичні ресурси в різних регіонах земної кулі та інформація про додаткові можливості туристичних поїздок; правові акти, що визначають економічні й політичні принципи функціонування туристичних підприємств, включаючи розробку державної концепції розвитку туризму; впровадження нововведень у діяльність виробничих галузей, тісно пов'язаних з туристичним бізнесом (транспортні компанії, готелі, оздоровчі заклади, засоби зв'язку та ін.); екологічні й техногенні катастрофи, терористичні акти та ін. [5; 127].

В Україні здійснюється розробка та реалізація інноваційної політики у вітчизняній туристичній галузі Державним агентством України з питань науки, інновацій та інформатизації, Державним агентством України з туризму та курортів, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими структурами. Правове регулювання інноваційної сфери здійснюється законами України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, постановами Верховної Ради України “Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку в Україні”, “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стратегія інноваційного розвитку в Україні на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” та іншими нормативно-правовими актами.

Проте реального застосування інноваційних механізмів у всіх сферах суспільного життя не відбулося, що й зумовило прийняття нової редакції Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”. Серед них: нововведення, спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень [6].

Характерними ознаками втілення нової політики є розвиток інновацій та інфраструктурна підтримка бізнесу, які реалізуються через створення наукових центрів, технологічних парків, інноваційних центрів або бізнес-інкубаторів. Вони є елементами інфраструктури, спрямованої на розвиток інновацій. Політика їх підтримки залежить від... сприяння розвитку підприємництва, участі в ініціативах кластерів, створення нових компаній, а також розвиток інноваційних культур у регіоні [2; 21].

ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ

Як бачимо, процеси кластеризації є складовими загальнодержавних інноваційних змін у суспільстві. Саме тому провідна роль у процесі активізації інноваційного розвитку туризму належить формуванню в Україні регіональних та міжрегіональних кластерів, що сприятиме активізації розвитку високотехнологічних і наукоємних виробництв як на регіональному, так і на національному рівні [3; 15].

Потужний інноваційний потенціал регіонального розвитку в Україні задіяний у створенні регіональних та міжрегіональних кластерів, які спрямовують продуктивні інвестиції до рекреаційно-туристичних регіональних комплексів та формують міцне підґрунтя для вирішення питань зайнятості, імпортозаміщення, утвердження конкурентного потенціалу територій.

Нині туристичні кластери створені в розвинених країнах, країнах, що розвиваються, та в країнах з транзитивною економікою. При цьому механізми їх створення та взаємодії з іншими кластерами у багатьох аспектах є подібними.

В Україні процес впровадження кластерної моделі організації господарської діяльності знаходиться на стадії становлення. Не дивлячись на ряд заходів, спрямованих на підвищення конкурентоздатності окремих секторів економіки України та її регіонів на базі кластерної моделі, кількість діючих кластерів в Україні залишається незначною. Особливо це стосується туризму, що є перспективним на сучасному етапі. Розглянемо деякі з них.

У 1998 р. з метою впровадження у Хмельницькому регіоні нової організаційної форми господарювання – кластерів – було створено Асоціацію “Поділля Перший”. До складу цієї неурядової організації увійшли представники ділових кіл Хмельницького регіону, науково-дослідних інститутів, різних допоміжних установ та закладів, представники владних інституцій обласного та муніципального рівнів. У результаті аналітичних досліджень у регіоні було визначено шість потенційних кластерів, що утворюють не просту сукупність територіально сконцентрованих підприємств, а поєднання провідних підприємств та підприємств, що підтримують галузі на основі складної системи взаємозв’язків. Такими кластерами є швейний, продовольчий, будівельний у Хмельницькому, харчовий і туристичний кластери – у Кам’янці-Подільському, кластер еко-агротуризму у Шепетівському районі (селище Гриців), що разом об’єднують понад 230 підприємств та організацій [1; 108].

У 2004 р. було створено Вознесенську міську громадську організацію – туристичний кластер “Вознесенськ”, яка згодом разом із 12-ма містами Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим утворили спільний туристичний кластер “Південне туристичне кільце” з числа міст Ізмаїл, Балта, Вознесенськ, Білгород-Дністровський, Іллічівськ, Гола Пристань, Цюрупинськ, Генічеськ, Алушта, Ялта, Судак, Феодосія. До складу цього кластеру увійшли туристичні підприємства, заклади туристичної інфраструктури, місцеві державні адміністрації, а також промислові підприємства з виробництва продуктів харчування.

Діяльність кластеру “Південне туристичне кільце” спрямована на:

- об’єднання можливостей і потужностей підприємств-партнерів у межах кластеру, створення спільного туристичного продукту;
- участь у розробці програм і проектів розвитку туристичної галузі, реалізацію

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

заходів щодо залучення іноземних інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури;

- розвиток мережі поширення рекламних матеріалів, організацію і проведення заходів, які популяризують міста як туристичні центри на зовнішніх та внутрішніх ринках туристичних послуг;

- сприяння підвищенню ділової кваліфікації і професіоналізму керівників, членів кластеру та інших фахівців, розвитку їх ділового партнерства, визначення потреби в фахівцях і професійно підготовлених кадрах для туристичної галузі;

- обмін та поширення набутого досвіду шляхом організації туристичних виставок, ярмарок, конференцій у містах кластеру;

- сприяння в утворенні повноцінних ринкових структур, зміни відносин власності, забезпечення свободи підприємництва у туристичній індустрії регіону;

- розробку і використання нових підходів щодо організації туристичного бізнесу, сприяння поширенню кластерної моделі організації туристичної діяльності національних підприємств в інших регіонах країни.

У межах підписаної “Угоди про взаємодію та співпрацю з соціально-економічного розвитку малих міст Західної України у напрямку туризму і ремесел” передбачено створення туристичного кластеру малих історичних міст Західної України. До ініціативної групи входять місцеві державні адміністрації міст Бережани, Бучач, Борщів, Збараж, Кременець, Зборів, Коропець, Почаїв, Підгайці, Золочів, Жовква, Галич, Косів, Рогатин, Яремче, Ізяслав, Хотин, а також Спілка розвитку туризму і ремесел малих міст Західної України “Золоте Опілля”, Державне агенство України з туризму та курортів і Дослідницький інститут “Трайенгл”.

Створення туристичного кластеру спрямоване на розробку та реалізацію програм розвитку туризму і ремесел у малих містах Західної України, інформаційну, організаційну та фінансову підтримку розвитку туризму у містах, що обрали туризм стратегією свого подальшого розвитку, забезпечення тісної співпраці туристичних підприємств з банківськими установами та провідними туристичними фірмами України [1; 110].

Зазначимо, що в Україні вже розроблені проекти нормативно-правових актів з формування засад державної політики у сфері кластеризації, які, на жаль, і досі залишаються не затвердженими. До них варто віднести розроблений у 2008 р. Міністерством економіки України проект “Концепції створення кластерів в Україні”, де окреслюються перспективи впровадження кластерного підходу в економіці, визначено концептуальні засади розвитку кластерів та описано чотири моделі кластерів, серед яких, зокрема, туристичний, що формується на базі туристичних активів регіону і складаються з підприємств різних сфер, пов’язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та ін. У 2009 р. презентовано проект “Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів”, спрямований на розв’язання проблем, пов’язаних з асиметрією розвитку регіонів України, відтоком трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з українського прикордоння, а також на попередження відставання України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища [3; 16].

*СНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

Одним з основних напрямів активізації інноваційного розвитку туризму є використання потенціалу міжнародного міжрегіонального співробітництва. Зазначимо, що державна політика України щодо регулювання міжнародної співпраці регіонів переважно зосереджена на прикордонному та транскордонному співробітництві. Внаслідок цього регіони України по-різному залучені до участі у проектах співробітництва з європейськими регіонами.

До прикладу, регіони українського Причорномор'я практично не залучені до міжнародної економічної міжрегіональної співпраці. Винятком є Одеська область як учасник єврорегіону “Нижній Дунай” та Автономна Республіка Крим, які завдяки своїм туристично-рекреаційним та інноваційним можливостям, є потенційно успішними партнерами для регіонів різних держав, у тому числі, й тих, з якими Україна не межує.

Доречно зазначити, що у липні 2011 р. було розглянуто проект до угоди між Автономною Республікою Крим і провінцією Хайнань Китайської Народної Республіки на 2012 – 2014 роки. Країна-партнер проявляє велику зацікавленість щодо співпраці з інституціями Кримського півострова у будівництві, туризмі, науці, освіті та охороні здоров'я.

З метою впровадження у регіоні інноваційних методів господарювання у вересні 2011 р. відбулась зустріч міністра економічного розвитку і торгівлі Автономної Республіки Крим з керівниками структурного підрозділу найбільшої у світі консультативно-аудиторської мережі “Pricewaterhouse- Coopers” – компанії “Investek”. На сьогодні фахівці цієї структури проявляють інтерес до розвитку Ялтинського морського торгового порту і Міжнародного аеропорту “Сімферополь” та пропонують здійснити фінансування проекту на основі державно-приватного партнерства.

Автономна Республіка Крим має налагоджене співробітництво майже з усіма суб'єктами Російської Федерації. Найефективніше економічне та інвестиційне співробітництво відбувається з м. Москва, яка є однією з найбільш активних іноземних інвесторів на Кримському півострові. З червня 2004 р. встановлено партнерські відносини з Бурятською Республікою: мова йде про поставки в сибірські регіони фруктів, залучення інвесторів до оздоровчо-курортної галузі, розвитку туризму і деревообробної промисловості; перспективним є проект щодо створення туристичного холдингу між узбережжям Кримського півострова і Байкальською територією, що пов'язано з сезонністю курортного відпочинку [3; 37].

На початку вересня 2011 р. відбулося спільне засідання робочих груп з підготовки пропозицій щодо розвитку співробітництва між Автономною Республікою Крим та Курською областю Російської Федерації. Регіони мають значні перспективи у розвитку співробітництва в санаторно-курортній сфері, сільському господарстві, молодіжній політиці та освіті.

У межах “Днів Криму в Ризі” у вересні 2011 р. пройшло перше засідання робочої групи Міністерства туризму і курортів Автономної Республіки Крим і Ризької Думи, яка була створена з метою формування стійкого двостороннього туристичного потоку. Під час засідання було підписано протокол про співпрацю, яким визначено її основні пріоритетні напрями в галузях туризму та культури.

У червні 2011 р. у Бахчисараї було відкрито міжнародний туристичний інформаційний центр, створений за підтримки Міністерства закордонних справ Чеської

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

Республіки. Проект передбачає позначення кримських туристичних маршрутів за європейськими стандартами та реалізовуватиметься за підтримки місцевого Агенства регіонального розвитку.

Співробітництво між Автономною Республікою Крим та Бургаською областю Республіки Болгарія розпочалось у 2006 р. із укладання відповідної Угоди про міжнародне співробітництво у сфері туристичної діяльності. Віднедавна воно доповнилось торговельно-економічною співпрацею, співробітництвом у транспортній сфері, що стосується розвитку морських портів Кримського півострова, галузях культури, археології, архітектури та містобудування [3; 38].

Становлення, розвиток і науковий супровід інноваційної діяльності в Україні в усіх сферах суспільного життя та туризму, зокрема, є потребою сьогодення. Державна підтримка цих процесів сприяє створенню нових оригінальних туристичних продуктів, комплексному використанню та збереженню довкілля, культурної спадщини, формуванню патріотизму, пропаганді здорового способу життя, зміцненню туристичного іміджу Української держави. Без сумніву, ці пріоритетні завдання варто впроваджувати через кластерну модель розвитку туристичної індустрії як дієвий механізм застосування інноваційних практик кращого світового та вітчизняного досвіду.

Реалізацію зазначених наукових і практичних завдань визнано одними з найважливіших напрямів у стратегіях розвитку ряду регіонів України, у яких уже розпочато реалізацію кластерних ініціатив спільними зусиллями обласних та районних державних адміністрацій, представників туристичного бізнесу, міжнародних та вітчизняних громадських організацій.

У дослідженні визначено, що міжрегіональне співробітництво у туристичній індустрії є одним із затребуваних механізмів активізації інноваційних процесів із залучення інвестицій для реалізації високоефективних інноваційних проектів. Його вплив на розвиток галузі пов'язаний з можливістю формувати нові туристичні центри, навколо яких можуть створюватися центри економічного зростання завдяки консолідації туристичних, економічних, фінансових і людських ресурсів.

З метою подальших досліджень інноваційних процесів у вітчизняній туристичній індустрії варто активізувати діяльність із використання інформаційно-комунікаційних систем і технологій та маркетингових засобів, які сприятимуть розробці, популяризації та просуванню місцевих туристичних продуктів та поглиблюватимуть публічно-приватне партнерство у туризмі.

Література:

1. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні : навч. посіб. / Л. І. Гонтаржевська. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. – 180 с. 2. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні – К : НІСД, 2011. – 47 с. 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів (вересень 2011). – К : Фенікс, 2011. – 71 с. 4. Концепція створення кластерів в Україні : проект, розроблений Міністерством економіки України у 2008 році – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164. – Назва з екрана. 5. Новиков В. С. Инновации в туризме : учеб. пособ. / В. С. Новиков. – М. : Академия, 2007. – 208 с. 6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України, прийнятий 8 вер. 2011 р. № 3715-VI //

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ*

Офіційний вісник України. – 2011. – № 77. – Ст. 2841. 7. Ткаченко Т. І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с. 8. Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А. Ю. Парфіренка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 312 с. 9. Уколов В. Ф. Иновационный менеджмент в государственной сфере и бизнесе : учебник для вузов / В. Ф. Уколов, В. А. Галайда, С. С. Мизин. – М. : ЗАО “Издательство “Экономика”, 2009. – 400 с.